БИБЛИОГРАФИЈАШҮНАСЛЫГ

Зөһраб ӘЛИЈЕВ
педагожи елмләр намизәди, профессор

1920-ЧИ ИЛЛӘРДӘ АЗӘРБАЈЧАНДА ҮМУМИ БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографик фәалијјәтин нөв тәснифаты бир нечә әламәтә әсасланыр. Библиографијанын идарә мәнсубијјәти, ичтимаи истигамәти, функсија-мәгсәд, библиографијалашдырма објектләринин мәзмун вә форма әламәтләри буна мисал ола биләр. Бурада сөһбәт үмуми библиографијадан кетдијинә көрә библиографик фәалијјәтин үмуми вә хүсуси библиографија саһәләринә (нөвләринә) ајрылмасында әсас көтүрүлән ичтимаи јөнүм әламәти үзәриндә бир гәдәр дајанмаг лазым кәлир.

Библиографик информасијаја мәхсус олан чәһәтләрдән бири онун ики мејллилијидир вә бунун сәбәби "сәнәд-тәләбатчысы" системинин библиографик информасија фәалијјәтин објекти кими ики үнсүрү өзүндә бирләшдирмәсидир: а) сәнәд, б) информасија тәләбатчысы. Демәли, бибилиографик информасија бир тәрәфдән билаваситә сәнәдләрә әсасланараг, дикәр тәрәфдән сәнәдләрлә бәрабәр информасијадан истифадә едәнләрә мүрачиәт олунмагла вә онларын гаршылыглы әлагәси нәзәрә алынмагла јарадылыр. Биринчи һалда библиографик информасија сәнәдләр һаггында мә`луматы тәшкил едиб гајдаја салмагла сәнәд күтләсини вә ахыныны әкс етдирир, моделләшдирир (библиографик тәсвирләрини апарыр) вә бунун фәргли чәһәти одур ки, бу заман тәләбатчы, онун информасија вә мүталиә мәгсәди нәзәрә алынмыр. Демәли, јалныз сәнәдләрин өзләри арасындакы мүнасибәтин библиографик һәлли һәјата кечирилир. Икинчи һалда исә библиографик информасија информасијадан

истифадә едәнләрә, јә`ни библиографик тә`сир објектләринә мүрачиәт едир вә онун ичтиимаи маһијјәти дә бунунла ифадә олунур. Нәтичәдә сәнәдлә информасијадан истифадә едән арасында ујғунлуғун һәјата кечирилмәси тә`мин едилир.

Библиографик информасијанын икимејллилији библиографијанын нәзәријјәсиндә мүһүм рол ојнајыр, әсас библиографик анлајышларын шәрһиндә нәзәрә алыныр вә онларын маһијјәтчә гурулушуна өз тә`сирини көстәрир.

Библиографијанын нәзәријјәси бахымындан ону гејд етмәк лазымдыр ки, бибилиографик информасија бә`зи субстансија вә функсија кејфијјәтләринин вәһдәтиндән ибарәтдир. Библиографик информасијада субстансија вә функсија кејфијјәтләри нә демәкдир вә өзүнү нәдә көстәрир? Библиографик информасијада субстансија икилијин биринчи тәрәфи илә, јә`ни библиографијалашдырманын билаваситә објекти олан сәнәдләрлә бағлыдыр. Башга сөзлә, сәнәдләр һаггында библиографик гејд (јазы) формасында өзүнү көстәрән библиографик билик библиографик информасијанын "субстансијасыдыр". Функсија исә икилијин дикәр тәрәфи илә муәјјән олунур, јә`ни тәләбатчылара библиографик тә`сир мәгсәди илә мүрачиәт едилмәси илә әлагәдардыр. Бәс бунларын вәһдәти нә илә бағлыдыр? Бу вәһдәтлик өзүнү о заман көстәрир ки, икинчи биринчијә өзүнүн истифадә васитәси кими бахыр вә нәтичәдә исә мә`лум олур ки, библиографик информасијанын маһијјәти она мәхсус икилијин икинчи тәрәфи илә әлагәдар мејдана кәлир вә јалныз информасијадан истифадә едәнләрин библиографик тә`минаты вәзифәси илә бағлы олан ичтимаи функсијалар әсасында тәһлил едилә биләр. Библиографик информасијанын билаваситә сәнәдләрә мүрачиәт етмәсиндә муәјјән нисби мүстәгиллик нәзәрә чарпса да о, сон нәтичәдә библиографик информасијанын ичтимаи вәзифәләринин әмәли олараг һәјата кечирилмәсиндә һәлледичи васитә ролуну ојнајыр.

Беләликлә, библиографијанын нөв тәснифатында әсас көтүрүлән башлыча әламәт онун ичтимаи истигамәти илә бағлыдыр. Мәһз бу әламәт нөв тәснифаты вәзифәләрини библиографик фәалијјәтин функсија проблемләри илә јахынлашдырыр. Бу әламәтә көрә библиографија ики саһәјә вә

ја нөвә ајрылыр: "үмуми" вә "хүсуси" библиографија. Белә бөлкү библиографијанын ики саһәси арасында библиографик информасијанын әсас ичтимаи функсијаларынын һәјата кечирилмәси илә әлагәдар олан фәргләрә әсасланыр. Јә`ни үмуми библиографија әсас ичтимаи функсијалардан икисинин: ахтарыш вә коммуникатив, хүсуси библиографија исә гијмәтләндирмә функсијасынын һәјата кечирилмәсини тә`мин едир.

Бу мәгаләдә 1920-чи илләрдә Азәрбајчанда ахтарыш вә коммуникатив функсијалары һәјата кечирән, јә`ни үмуми библиографија фәалијјәтинин тәшкили вә инкишафы вәзијјәтиндән бәһс олуначаг. Гејд етмәк лазымдыр ки, тәдгигат објекти кими үмуми библиографијанын нәзәрдә тутулан дөврдә әсас вә һәм дә, нечә дејәрләр, ихтисаслашмыш хүсуси мәркәзи олан Республика Дөвләт Китаб Палатасынын, о дөвр нәшријјатларынын фәалијјәтләри вә һәмин функсијалара мүәјјән гәдәр ујғун кәлән библиографик нәшрләр көтүрүлмүшдүр.

Мә`лумдур ки, Азәрбајчанда үмуми характерли библиографик мәнбәләрин илк нүмунәләри һәлә кечән әсрин ахыры, XX әсрин әввәлләриндә мејдана кәлмишдир. Бунлар һаггында бу сәтирләрин мүәллифинин "Китабханашүнаслыг вә библиографија елми-нәзәри вә тәчрүби журналынын 1999-чу ил 1-чи нөмрәсиндә дәрч олунмуш мәгаләсиндә бәһс олунмушдур.

1920-чи илләр үмуми библиографијанын тәшкилиндә вә инкишафында нәзәрә чарпан мүәјјән мүтәшәкиллијә көрә фәргләнир. Бу да әсас е`тибарилә үмуми библиографик фәалијјәтин һеч олмазса чари саһәси үчүн хүсуси бир мәркәзин јарадылмасы илә әлагәдардыр. Белә мәркәз Азәрбајчан милли үмуми библиографијасынын инкишафында өзүнәмәхсус хидмәти олан Республика Дөвләт Китаб Палатасыдыр. Азәрбајчанда библиографик идарәнин, јә`ни дөвләт библиографијасы мәркәзинин јарадылмасы тарихи, онун функсијалары, әлдә етдији наилијјәтләр һаггында чох јазылмышдыр (6,7,9). Бунунла белә, онун јарандығы дөврүн тарихи-мәдәни шәраити һаггында гыса да олса бәһс едилмәси мәгсәдәујғундур.

Азәрбајчан Дөвләт Китаб Палатасынын јаранмасы чох мүрәккәб тарихи дөврә тәсадүф едир. Азәрбајчанда совет гурулушунун бәргәрар олмасы илә тарихимизә мүнасибәтин дәјишмәси, онун сахталашдырылмасына көстәрилән сә`јләр, гејри-објектив мүддәаларын ирәли сүрүлмәси дөврүн мүрәккәблијинин сәбәбләриндән иди. Библиографик фәалијјәтин бу чүр мүтәшәккилләшдирилмәсинә сәбәб исә китаб-охучу мүнасибәтиндә баш верән әһәмијјәтли дәјишиклик иди. Китаб нәшринин артымы вә охучу марағынын јүксәлмәси бир тәрәфдән китаб чапында баш верән мүһүм дәјишикликләр, дикәр тәрәфдән савадсызлығын ләғв едилмәси илә охучу марағынын даһа да кениш миглас алмасы буна кениш зәмин јарадырды. Мәсәлән, 1921-чи илин ијун ајында Азәрбајчан Халг Комиссарлары Шурасынын јанында јаранан нәшријјат шө`бәси 1924-чү илдә Дөвләт Нәшријјатына чеврилир вә о, 5 ил әрзиндә (1921-1926) 338 адда 2.523.400 нүсхә китаб чап етдирир (2-С.98-106). 1928-чи илдә исә чап олунмуш китабларын ад е`тибарилә сајы 858-ә чатыр (3-С.488). Һәмин илдә 23 адда гәзет, 35 адда журнал чап олунурду (3-С.488). Охучуларын артымы илә әлагәдар тәкчә бу факты гејд етмәк бәлкә дә кифајәтдир ки, тәкчә 1925-1926-чы илләрдә шәхси тәһсиллә рәһбәрлик мәгсәди илә јарадылмыш дәрнәкләрә (1926-чы илдә 338 савадсызлығы ләғветмә мәнтәгәси вар иди.- З.Ә.) 17 мин 170 нәфәр охучу чәлб олунмушду (2 -С.83).

Чап әсәрләринин сајча артымы, мөвзу даирәсинин кенишләнмәси, охучу марағынын вә соргусунун мүрәккәбләшмәси библиографик фәалијјәтин дә тәкмилләшдирилмәсини, китаб-охучу системиндә онун өз васитәчилик функсијасыны нормал һәјата кечирмәсини тә`мин едән тәдбирләр көрүлмәсини зәруриләшдирирди. Ән мүһүм вәзифәләрдән бири республикамызын әразисиндә чап олунан китабларын вә дикәр чап әсәрләринин ардычыл гејдә алынмасы вә онларын һаггында оператив чари библиографик информасија верилмәси иди. Азәрбајчанда Дөвләт Китаб Палатасы 1925-чи илдә һәр шејдән әввәл мәһз бу мәгсәдлә јарадылыр. Азәрбајчанда чап әсәрләринин рәсми гејди вә онун һаггында кениш охучу күтләсинә ардычыл, е`тибарлы вә оператив библиографик информасија верилмәси Китаб

Палатасынын әсас функсијасы иди. Бу функсијанын сәмәрәли вә вахтында јеринә јетирилмәсиндә әсас мәнбә палатаја дахил олан мүтләг нүсхәләр иди. Палатанын мүтләг нүсхәләрлә тә`мин олунмасы онун јарадылмасы һагтында һөкумәт гәрарында (5 феврал 1925-чи ил) нәзәрә алынмышдыр. Гәрарда Азәрбајҹан әразисиндә јерләшән полиграфија мүәссисәләринә чап етдикләри бүтүн әсәрләрдән әвәзсиз олараг 50 нүсхә Дөвләт Китаб Палатасына көндәрмәк тапшырыгы верилмишдир.

Китаб Палатасы фәалијјәтинин биринчи илиндә Азәрбајҹан милли ҹари үмуми библиографик информасија мәнбәләринин әсасыны гојур. Белә мәнбәләр јухарыда гејд олунан мүтләг нүсхәләрә әсасландыгына көрә Азәрбајҹанын әразисиндә чыхан китаблар вә гисмән дә журналлар һагтында чох мүкәммәл вә е`тибарлы библиографик информасија нәшрләри кими гијмәтләндирилмәлидир.

Китаб Палатасынын илк ҹари библиографик информасија нәшри 1926-чы илин јанвар ајындан чап етдирдији "Китаб салнамәси"дир. Азәрбајҹанын рәсми дөвләт библиографијасы органы олан бу салнамә үмуми охуҹу аләминә республикамызын әразисиндә чап олунан јени нәшрләр һагтында ардычыл, оператив ҹари библиографик информасија вермәк мәгсәдини күдүр. О, конкрет мәгсәд вә охуҹу истигамәтинә малик олмајан бир библиографик нәшрдир, әсасән библиографик информасијанын коммуникатив функсијасыны әмәли олараг јеринә јетирир. Она көрә дә бу үмуми библиографик фәалијјәт саһәсинә мәхсусдур.

"Китаб салнамәси" нәшринин илк илләриндә мүхтәлиф адларла чап олунмушдур. Мәсәлән, 1925-чы илдә о, Азәрбајҹан дилиндә "Азәрбајҹан Дөвләт Китаб Палатасындакы китабларын сијаһысы", рус дилиндә "Летопись Азербайджанской Государственной Книжной Палаты", 1927-чи илдә Азәрбајҹан дилиндә "Азәрбајҹан Дөвләт Китаб Палатасынын китабијјаты" адлы илә чап олунурду.1928-чи илдән исә һәм Азәрбајҹан вә һәм дә рус дилләриндә "Азәрбајҹан мәтбуатынын китабијјаты" адланырды вә ајда бир дәфә чап олунурду (әввәлки ики илдә 3 ајда бир дәфә чыхырды.- З.Ә.). 1926-1928-чи илләр бурахылышларында "Салнамә" китабларла

јанашы журналлары да әкс етдирирди вә бу да онун библиографик информасија потенсиалына мүсбәт тә`сир көстәрирди.

1928-чи илдән е`тибарән Китаб Палатасынын библиографик нәшрләринин сајы артыр. Палатанын гаршысында дуран мүһүм проблемләрдән бири дөври мәтбуатын аналитик библиографик ахтарышына көмәк етмәклә әлагәдар иди. Бунун үчүн республика әразисиндә чыхан журналларын тәркибини ачмаг, онларда дәрҹ олунмуш мәгаләләрин аналитик библиографик тәсвирләрини әкс етдирән библиографик журнал чап етдирмәк лазым кәлирди. Лакин палата журнал вә гәзет мәгаләләринин библиографик салнамәсинин нәшринә хејли мүддәт наил ола билмир. Она көрә дә әввәлҹә о, журнал вә мәҹмуәләрин аналитик библиографик топлусуну һазырламага башлајыр. 10 иллик бир дөврүн (1920-1930) журнал вә мәҹмуәләри үзрә арашдырмалар апарылыр. 1928-чи илдән башлајан арашдырма вә ахтарыш 1930-ҹу илдә баша чатыр вә нәтиҹә е`тибарилә 1932-чи илдә "Азәрбајҹан ССР мәҹмуәләр күллијјаты (1920-1930)" ады илә әсаслы бир ретроспектив характерли көстәричи чап олунур. Бунунла демәк олар ки, "Журнал мәгаләләринин салнамәси"нин әсасы гојулур. Лакин белә бир рәсми дөвләт библиографијасы органынын, јә`ни "Азәрбајҹан журнал мәгаләләри салнамәси"нин вә һәм дә "Азәрбајҹан гәзет мәгаләләри салнамәси"нин ардычыл нәшри 1938-чи илдән һәјата кечирилир.

1920-чи илләрдә Азәрбајҹан, онун тарихи, мәдәнијјәти, тәбии сәрвәтләринә даир бүтүн әдәбијјатын топланмасы вә библиографијалашдырылмасы илә әлагәдар тәшәббүсләр дә олмушдур. 1923-ҹү илдән фәалијјәтә башлајан "Азәрбајҹаны тәдгиг вә өјрәнмә ҹәмијјәти" нәздиндә тәшкил олунан "Китабхана-библиографија бүросу" (8-С.121), Азәрбајҹан Дөвләт Музејинин (1923) библиографија бөлмәси бу мәгсәдә хидмәт едирдиләр. Музејин библиографија бөлмәсинин Азәрбајҹан һагтында әдәбијјатын үмуми системли вә әлифба библиографик көстәричисини, Азәрбајҹанда вә онун сәрһәдләриндән кәнарда Азәрбајҹан дилиндә чыхмыш әдәбијјаты әкс етдирән библиографик информасија мәнбәјинин

јарадылмасы планлашдырылмышды (1). Белә күман етмәк олар ки, тәчрүбәли библиографларын олмамасы үзүндән һәмин план јеринә јетирилмәмишдир. Шифаһи јаддашларда галан мә`лумата көрә бөлмәнин чәми 1 нәфәр ишчиси олмушдур.

Үмуми өлкәшүнаслыг характерли библиографик нәшр Азәрбајчан библиографијасы тарихиндә өзүнәмәхсус јери олан әсәр А.В.Багринин 1924-1925-чи илләрдә үч бурахылышда чап етдирдији "Азәрбајчан библиографијасы үчүн материаллар" адлы библиографик әсәридир. Мүәллиф гаршысында гојдуғу бу чәтин вәзифәни јеринә јетирмәк үчүн чох кениш мигјаслы ахтарышлар вә арашдырмалар апармышдыр. О, 134 адда өзүнә гәдәр мөвчуд олан библиографик мәнбәләри (онларын 9-у Авропа дилләриндә чыхмышдыр), 49 адда гәзет, журнал вә мәчмуәни нәзәрдән кечирмишдир. Белә бир мүкәммәл библиографик әсәрә верилән олдугча гыса кириш онун әдәбијјат әһатәлији, мәгсәди вә тәртибат методикасы һаггында фикир сөјләмәјә имкан вермир:

Һәр үч бурахылышын һәртәрәфли нәзәрдән кечирилиб тәдгиг олунмасы ашағыдакы нәтичәләрин чыхарылмасына имкан верир:

а) Библиографик әсәрдә тәхминән 1920-1923-чү илләрин әлагәдар нәшрләри әһатә олунуб;

б) Арашдырылан библиографик көстәричиләри, үмуми характерли әсәрләри, чоғрафијаја даир әдәбијјаты вә сәјаһәтнамәләри әкс етдирән биринчи бурахылышда 1205, Азәрбајчан етнографијасына, филолокијасына, маарифинә, тарихинә вә археолокијасына даир материаллары әкс етдирән икинчи бурахылышда 1659, Азәрбајчан халг тәсәррүфаты үзрә әдәбијјаты әкс етдирән үчүнчү бурахылышда 1998 адда китаб вә мәгаләнин библиографик тәсвири верилмишдир. Көстәричинин кириш мәгаләсиндә гејд олундуғу кими Бакы маариф ишчиләри евинин библиографија бөлмәсинин фәалијјәтиндә илк наилијјәт олан бу библиографик нәшр (4-с.3) Азәрбајчан һаггында библиографик ахтарышда охучуларымыз үчүн чох мараглыдыр.

Көстәричијә верилән әлавә көмәкчи васитәләр орада библиографик ахтарыша хејли көмәк едир. Бунлардан ихтисарларын сијаһысы вә мөвзу көстәричисини гејд етмәк

олар. Һәр үч бурахылыш үчүн нәзәрдә тутулан мөвзу көстәричиси үзәриндә дајанмаг истәрдим. Бу, һаггында бәһс олунан көстәричидә мөвзулар үзрә библиографик ахтарышы хејли асанлашдырыр. Бурада мөвзулар әлифба үзрә дүзүлүр, һәр биринин гаршысында исә она аид олан китабын вә ја мәгаләнин јерләшдији бурахылыш вә онларын библиографик тәсвирләринин көстәричидә алдығы сыра сајлары гејд олунур. Көстәричинин бурахылыш сајы рум, тәсвирләрин сыра сајы әрәб рәгәми илә көстәрилир. Мәс., Алты Ағач, кәнд -1,898, 1097; Бакы ханлығы - I, 1100, II, 1130; Су тәсәррүфаты - II, 1112, III, 256, 437, 1072, 1522 (5-С.35) вә с.

А.В.Багри ады чәкилән библиографик көстәричисинин кичик бир һиссәсини "Азәрбајчан библиографијасына даир материаллар" ады илә "Маариф вә мәдәнијјәт" (индики "Азәрбајчан") журналынын 1924-чү ил тарихли 2-3-чү сајларында (С.47-52) дәрч етдирмишди. Орада верилән гыса киришлә көстәричинин өзүндә верилән кириш мәгаләси арасында бир зиддијјәтли фикир вар. Әслиндә верилән киришдә јалныз мәгаләләрин, журналда дәрч олунан һиссәјә верилән киришдә исә мәгаләләрлә јанашы, китабларын да әһатә олундуғу көстәрилир. Әслиндә дә беләдир. Мәс., библиографик әсәрин васитәси илә Ф.Б.Көчәрлинин "Азәрбајчан әдәбијјаты тарихи" китабы, М.Ф.Ахундовун комедијаларынын 1859-чу ил Тифлис нәшри һаггында информасија ала билирик.

Библиографик васитин һаггында данышылан журнал нәшриндәки мүсбәт чәһәтләрдән бири орада библиографик тәсвирләри верилән материалларын сахланылдығы китабханалар да көстәрилмишдир. Мәсәлән: тәсвирдән сонра мө`тәризәдә көстәрилән "У" һәрфи һәмин әсәрин университет китабханасында сахланылмасына ишарәдир.

А.В.Багринин "Азәрбајчан библиографијасы үчүн материаллар" адлы көстәричиси үмуми өлкәшүнаслыг характерли бир мәнбә олмагла инди дә өз елми вә тәчрүби әһәмијјәтини итирмәмишдир. О, библиографик информасијанын коммуникатив вә ахтарыш функсијаларынын (ВА) әмәли олараг һәјата кечирилмәсиндә мүәјјән имканлара маликдир.

1920-чи илләрин үмуми характерли библиографик мәнбәләри системиндә "Китаб каталоглары" да өзүнәмәхсус јер тутур. 1924-чү илдән е`тибарән Азәрбајчанда фәалијјәт көстәрән мүһүм нәшријјатлар чап етдирдикләри китаблар һаггында охучулара оператив библиографик информасија вермәк үчүн онларын библиографијалашдырылмасыны да һәјата кечирирдиләр. "Азәрнәшрин тичарәт гисми әхбары" (1924), "Китабларын каталогу" (1926 вә 1927), "Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјаты Каталогу" (1926), "Дөвләт Нәшријјаты Азәрнәшр бүллетени" (ијун-декабр 1927-чи ил № 1; (јанвар-ијун 1928-чи ил №2) беләләриндәндир.

Белә вәсаитләрин нәшри сонралар да давам етдирилиб. Бунлардан 1929-чу илдә чап олунмуш "Учузлашмыш китабларын каталогу" (1924-1928), 1931-чи илдә чап едилмиш "Јени вә әски әлифба илә чыхан китаблар вә мәчмуәләрин сијаһысы", Азәрфиргәнәшрин 1936-чы илдә бурахдығы "1935-чи илдә чыхмыш китабларын каталогу", "Азәрнәшрин каталогу" (1933) вә башгаларыны көстәрмәк олар.

Белә каталогларда нәшријјатлар вә китаб тичарәти илә мәшғул олан мүәссисәләр һаггында да гыса мә`лумат верилирди. Китабларын библиографик тәсвири исә о гәдәр дә долғун олмурду. Лакин онлары библиографик информасија үчүн мәгбул һесаб етмәк олар. Чүнки һәмин тәсвирләр васитәсилә китабларын библиографик ахтарышы тә`мин олунурду. Бунунла белә, ону да гејд етмәк лазымдыр ки, китаб тичарәти мәгсәди күдән библиографик информасија нәшрләриндә библиографик тәсвирин әсас вә факултәтив үнсүрләри көстәрилмәлидир. Тиражын вә гијмәтин тәсвирдә гејд олунмасы белә нәшрләрдә хүсусилә вачибдир. Лакин һаггында бәһс олунан каталогларда бу үнсүрләрә тәсадүф едилмир.

Адлары чәкилән нәшријјат каталогларында библиографик тәсвирләрин груплашдырылмасында әкс олунан әдәбијјатын нәшр нөвләри вә мүәјјән дәрәчәдә охучу истигамәтләри - типләри әсас көтүрүлүрдү. 1924-чү илдә чап олунмуш "Азәрнәшрин тичарәт гисми әхбары" адлы вәсаитдәки груплашма фикримизи тәсдигләјир. Һәмин нәшрдә "Мәктәбләрә мәхсус тәдрис китаблары", "Гираәт вә театр китаблары", "Али сијаси-маариф ишчиләринә даир китаблар", "Ушаг әдәбијјатына даир китаблар", "Програмлар вә анкетләр", "Мәчмуәләр" кими бөлмәләр верилмишдир.

Тәдгигат әсасында әлдә олунан фактлар көстәрир ки, нәзәрдә тутулан дөврдә үмуми бибилиографик фәалијјәтин инкишафында лазыми ардычыллыг вә системлилик олмамышдыр. Үмуми характерли әсаслы вә репертуар типли библиографик мәнбәләрин јарадылыб чап олунмамасы буну тәсдиг едир. Үмуми библиографијанын мүһүм саһәси олан чари дөвләт библиографијасында нәзәрә чарпан мүәјјән мүтәшәккиллик исә онун ихтисаслашмыш мәркәзини - Китаб Палатасынын јарадылмасы илә әлагәдардыр. Републикамызда китаб нәшринин јени-јени бәргәрар олдуғу заманда фәалијјәтә башлајан Китаб Палатасы бир мүддәт јеканә дөвләт библиографијасы органы олан "Китаб салнамәси"нин тәртиби методикасыны истәнилән сәвијјәјә галдырмагда чәтинлик чәкмишдир. Бунун мүһүм сәбәбләриндән бири дә онун Русија Дөвләт Китаб Палатасынын тә`сири алтында фәалијјәт көстәрмәси илә әлагәдар иди. Ваһид методикаја әсасланан кечмиш мүттәфиг республика Китаб Палаталары, о чүмләдән Азәрбајчан Дөвләт Китаб Палатасы РСФСР Дөвләт Китаб Палатасындан асылы вәзијјәтә дүшүрдүләр. Бу өзүнү һәм библиографик тәсвир гајдасында, һәм дә тәснифат схемләринин тәтбигиндә габарыг шәкилдә көстәрирди. Әслиндә конкрет бир тәснифат схеми ишләнилмәмишди. "Китаб салнамәси"нин 20-чи илләриндәки нәшрләриндә библиографик тәсвирләрин верилмәсиндә гајданын мүтәшәккил олмамасы орада библиографик ахтарышы хејли чәтинләшдирирди. Мәсәлән, "Салнамә"нин илк бурахылышында библиографик тәсвирләр әввәлчә дилләрә көрә груплашдырылырды: 1. Азәрбајчан дилиндә; 2. Рус дилиндә вә с. Азәрбајчан дилиндә олан һиссәдә 4 бөлмә вар. Онун биринчиси "Ичтимаијјат" адланыр, икинчинин конкрет ады јохдур, амма библиографик тәсвирләрә әсасланараг белә нәтичә чыхармаг олур ки, орада һуманитар, техники вә кәнд тәсәррүфаты елмләринә даир китаблар әһатә олунуб. Үчүнчү бөлмә мәчмуәләр, дөрдүнчү бөлмә исә латын әлифбасы илә чыхан китаблар һаггында библиографик информасија верир.

Белә бир бөлкү системинин нә гәдәр гарышыглыг јаратдығыны вә библиографик ахтарышы чәтинләшдирдијини ајдын көрүрүк.

Бүтүн бунлара бахмајараг "Китаб салнамәси"нин 1926-чы илдән чыхан нөмрәләри тәдгиг олунан дөврүн китаб сәрвәти һаггында ән е`тибарлы вә мүкәммәл библиографик информасија мәнбәјидир вә охучулар узун мүдәт о илләрин Азәрбајчан китабы үзрә библиографик ахтарышларында буна әсасланмышлар. Бир заман о, оператив вә ардычыл чари библиографик информасија функсијасыны јеринә јетирирдисә, инди ретроспектив библиографик ахтарыш мәнбәји олмушдур вә кәләчәк нәсил дә бунун васитәсилә өз милли китабы һаггында библиографик информасија ала биләчәк.

"Азәрбајчан библиографијасы үчүн материаллар" вә нәшријјат каталогларындан ибарәт олан вәсаитләрдә әсас е`тибарилә библиографик информасијанын коммуникатив функсијасы үчүн нүмунә ола биләрләр. Бунунла белә, онлары Азәрбајчанда чап мәһсулу ахыныны вә топлусуну ардычыл әкс етдирән үмуми библиографик вәсаитләр системинин әсасы һесаб етмәк олмаз. Әслиндә исә адлары чәкилән вә бурада сәчијјәләндирилән библиографик нәшрләрлә Азәрбајчанда үмуми библиографик вәсаитләр системинин јарадылмасы вә формалашмасынын тәмәли гојулмушдур.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Азәрбајчан Республикасы Maaриф Назирлијинин архиви. 1923-чү ил. Коллекија ичласларынын протокол говлуғу.

2. Азәрбајчан ССР Халг Maaриф Комиссарлығы. Азәрбајчан халг маарифи (1920-1927). Б., 1928.- С.83; 98-106.

3. Азәрбајчан ССР Халг Тәсәррүфаты: Статистика күллијјаты. - Б.: Дөвләтстатнәшр, 1957.- С.488.

4. Багрий А.В. Материалы для бибилиографии Азербайджана – Выпуск 1. Б., 1924. – С. 3.

5. Багрий А.В. Материалы для библиографии Азербайджана: Предметный указатель к первым трем выпускам. – Б., 1926. – С.35.

6. Гәһрәманов Ә.Һ. Үмуми библиографијанын әсаслары. - Б., 1958.-252 с.

7. Әлијев З.Һ. Азәрбајчан библиографијасынын тарихи: Дәрс вәсаити.- Б., 1978.- С.7-18.

8. Известия общества обследования и изучения Азербайджана. – 1926. – №1. – С.121.

9. Казымов Р.Ә. Азәрбајчан Дөвләт Китаб Палатасы. - Б., 1965, с.38 вә с.